

DEĞİŞEN DÜNYA DÜZENİNDE “GÜVENSİZ” GÖRÜLEN ENERJİ GÜVENLİĞİ*

Büşra UZUNER** & Yiğit Anıl GÜZELİPEK***

Öz

Güvenlik kavramı, insanlığın varoluşundan itibaren her dönemde ilgi çekmiştir. Her dönemin şartlarına göre yeniden şekillenmiştir. Kavramın kapsadığı alanlar genişlemiştir. Sonuç olarak enerji güvenliği, literatürde “güvenleştirilmiş” bir kavram olarak sınıflandırılmıştır. Enerji güvenliği, tarih boyunca ulus devletlerin dış politika gündemlerinde temel bir konu olmaya devam etmiştir. İstikrarlı bir enerji güvenliğinin sağlanması, bir devletin ulusal ve uluslararası güvenliği ve ekonomik kalkınması için elzemdir. Bu çalışma şu temel soruları yanıtlamayı amaçlamaktadır: Enerji sorunu güvenlik ve güvensizlik ikileminde nerede duruyor? Enerji uluslararası sistemde nasıl evrimleşti? Hangi süreçlerden geçti? Enerji konusunun 21. yüzyılın en önemli güvenlik meselelerinden biri olduğu iddia edilmiştir. Bu doğrultuda hem doğal kaynaklara sahip olan stratejik bölgeler hem de enerji kaynağını ithal ederek dışa bağımlı olan ülkeler açısından güvensiz enerji dönemine doğru hızlı adımlarla bir geçişin yaşandığı savunulmuştur. Her ne kadar ulus-devletler tarafından kaynak çeşitlendirme yoluna başvurulsa da güvensiz enerji kaynaklarına olan bağıllığın statüsünü koruduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda enerji üzerindeki rekabetin devam ettiğine dikkat çekilerek küresel enerji denkleminde sarsıntıların yaşandığının altı çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Enerji Güvenliği, Güvenlik, Güvenleştirme, Ulus-Devlet.

ENERGY SECURITY SEEN “INSAFE” IN THE CHANGING WORLD ORDER

Abstract

The concept of security has attracted attention in every period since the existence of humanity. It has been reshaped according to the conditions of each period. The areas covered by the concept have expanded. Consequently, energy

* Bu çalışma Büşra Uzuner’in yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, busra_uzuner_26@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8266-9565>

*** Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, yanilguzelipek@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6061-7254>

security has been classified as a 'securitized' concept in the literature. Energy security has remained a key issue in nation-states' foreign policy agendas throughout history. Ensuring stable energy security is essential for a state's national and international security, as well as its economic development. This study seeks to answer key questions: Where does the energy issue stand in the security vs. insecurity dilemma? How has energy evolved in the international system? What processes has it undergone? It has been claimed that the energy issue is one of the most important security issues of the 21st century. In this context, it has been argued that there is a rapid transition towards an insecure energy era for both strategic regions with natural resources and countries that are dependent on foreign countries by importing energy resources. It has been emphasized that although nation-states have resorted to resource diversification, the dependence on insecure energy sources maintains its status. At the same time, it was emphasized that the competition over energy continues and that there are tremors in the global energy equation.

Keywords: Foreign Policy, Energy Security, Security, Securitization, Nation-State.

Giriş

Tarihsel perspektifte güvenlik, insanlığın varoluşundan itibaren insanların ve toplulukların en temel ihtiyacı olmuştur. 1648 Vestfalya (Westphalia) Antlaşması ile devletler sistemi ortaya çıkmış ve ulus-devletlerin de temel ihtiyacı güvenlik olurken temel önceliği güvenliği sağlamak olmuştur (Yiğittepe, 2020, ss. 56-58). Kavram üzerinde tanımsal açıdan bir mutabakata varılmasa da genel hatları ile güvenlik, devlet, ülke ve bireylere yönelik bir tehdit ortamının oluşmasını engellemek veyahut tehdit olasılığının en minimum seviyede tutulmasını sağlamak şeklinde ifade edilmektedir (Karabulut, 2015, s. 13).

Uluslararası İlişkiler¹ disiplini içerisinde güvenlik üzerine yapılan çalışmalar, bugüne kadar değişim ve dönüşüme uğrayarak gelmiştir. Bu değişim ve dönüşüm döngüsü de sürekli olarak devam etmektedir. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve sonrasında yaşanan gelişmeler bu değişim ve dönüşümü derinden etkilemiştir. Bu açıdan Uluslararası İlişkilerde birincil önemde görülen güvenlik kavramının etkin bir şekilde analiz edilebilmesi gerekmektedir.

Etkin analiz için de Soğuk Savaş ve sonrası iki ayrı dönem olarak incelenmelidir. Öyle ki güvenlik anlayışı, iki dönemin koşullarına göre yeniden şekillenmiştir. Bu açıdan hem tanım hem de kapsadığı alanlar bakımından birbirinden farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklara rağmen bireyden devlete hayatın her alanında yer edinmiş olması ortak nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Soğuk Savaş boyunca realist paradigmanın etkisinde kalan güvenlik anlayışı, daha çok devlet merkezli ve askeri stratejiler üzerine kurulmuştur.

¹ Çalışma içerisinde ulus-devletler arasındaki temel ilişkilerden bahsederken “uluslararası ilişkiler”; bilimsel araştırmaları konu eden disiplinden bahsederken “Uluslararası İlişkiler” (UI) ifadesi kullanılmıştır.

Çünkü uluslararası sistem, savaşlar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Soğuk Savaş döneminde sadece askeri boyutu ile ele alınan güvenlik algısı, iki kutuplu sistemin sona ermesi ve küreselleşme sürecinin etkisi ile kapsam olarak genişlemiş ve derinleşmiştir. ABD'nin (Amerika Birleşik Devletleri) süper güç olması ile başlayan tek kutuplu düzen, kısa süre sonra çok kutuplu düzene doğru yönelmiştir.

Soğuk Savaş sonrası, güvenliğin evriminde dönüm noktası olmuştur. Terör, uluslararası göç, salgın hastalıklar, uluslararası kaçakçılık, küresel ısınma, kadın sorunları, doğal kaynakların tükenmesi, ekonomik bağımlılık, siber savaş gibi boyutları ve etkileri değişen yeni tehditler ortaya çıkmıştır. Böylece askeri güvenliğin yanı sıra birey güvenliği, çevre güvenliği, ekonomi güvenliği, sağlık güvenliği, enerji güvenliği, gıda güvenliği, bilgi güvenliği gibi yeni güvenlik alanları gündeme gelmiştir. Bu kapsam dâhilinde gerçekleşen veya gerçekleşme ihtimali olan tehdit, askeri alanlarda olabileceği gibi siyasi, sosyal ve ekonomik alanlara yönelik de olabileceğinden dolayı güvenlik, çok boyutlu bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Brauch, 2008, s. 17).

Değişen dinamikler kapsamında realist paradigmanın devlet ve güç merkezli yaklaşımı eleştirilmiştir (Metkin, 2018, s. 19). Bunun yerine insan merkezli ve iş birliğine dayalı liberal argümanlar ortaya çıkmıştır (Morgan, 2017, s. 29). Fakat her ne kadar dinamikler değişse de bugünün çok kutuplu sisteminde realist paradigmlar geçerliliğini hâlâ korumaktadır. Keza devletler, enerji güven(siz)liği kapsamında bir rekabet içerisindedir. Bu durum realist anlayışın en temel argümanı olan güç mücadelesini yansıtmaktadır. Ayrıca ulusal ve uluslararası güç arasında bir denge söz konusudur. Bu dengeyi sağlamanın yolu da enerji güvenliğinden geçmektedir.

Küreselleşme ile birlikte teknoloji ve sanayi sektörünün gelişmesi, dünya nüfusunun artması enerjiye olan talebi ve bağımlılığı her geçen gün artırmaktadır. Enerji sektörü, hayatımızın her alanında yer edinmiştir. Enerjinin bu denli yoğun kullanımı, enerji kaynaklarının tükenmesine ve enerjide dışa olan bağımlılığın artmasına sebep olmaktadır. Uluslararası politikada söz sahibi olabilmek için siyasi, ekonomik, askeri, sosyal alanları ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerini doğrudan etkileyen enerji sektörünün güvenliğinin sağlanması, devletler için öncelik teşkil etmektedir.

Enerji güvenliği ve uluslararası ilişkilerin birbiri ile bağlantılı olduğu yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada her bölgede eşit oranda bulunmayan ve tükenme riski olan fosil kökenli (yenilenemeyen) enerji kaynaklarına bağımlılık enerji güvenliğini sekteye uğratmaktadır. Özellikle petrol ve doğal gaz kaynaklarına olan bağımlılık enerji güven(siz)liğinin iki temel aktörü olarak etkisini sürdürmektedir.

Belirli coğrafyalarda bulunan petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarını elde ederek, güvenli enerji akışını sağlamak, ülkeler arasındaki enerji rekabetini, geçmişten günümüze canlı tutmuştur. Diğer taraftan 21. yüzyılın modern dünyasında petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına sahip

olan bölgeler açısından da enerji güvenliği sekteye uğramaktadır. Çalışma içerisinde hem enerji kaynakları açısından zengin olan bölgeler hem de fakir olan bölgeler nezdinde bir enerji güven(siz)liği yaşandığı iddia edilmiştir.

Bu çalışma, nitel araştırma verileri kullanılarak üç temel bölümden oluşturulmuştur. Öncelikle güvenlik kavramının etimolojisi incelenmiştir. Öyle ki kavramsal haritanın eksik olması, konunun bütün içerisinde ele alınmasını güçleştirmektedir. Daha sonra uluslararası ilişkilerde değişim\dönüşüm yaşayan bir kavram olan güvenliğin değişim süreci üzerinde durulmuştur. “Sürecin teorik bağlantısı nedir? Hangi dönemlerde nasıl algılanmıştır? Sınırlılıkları nedir?” gibi sorulara cevap aranmıştır. Daha sonra “enerji güvenliği ile kastedilen nedir?” sorusu cevaplanmıştır.

Enerji güvenliğinin sisteme dâhil olması ve enerji güven(siz)liğine dönüşümü güncel örnekler çerçevesinde analiz edilmiştir. Enerji güvenliğinin, ulusal güvenlik ve politik ilişkiler arasındaki bağlantısı üzerinde durulmuştur. Bu bağlantı analiz edilirken teorik bir bakış açısı kullanılmıştır. Çalışma içerisinde günümüzde enerji güven(siz)liği döneminin yaşandığı savunulmuştur. Güvenlik çalışmaları literatürü, enerji güven(siz)liğinin ulusal ve uluslararası güvensizliğinin temel noktası olduğuna yeterince yoğunlaşmamıştır. Bu açıdan çalışma, enerji kavramının güvenlik ve güven(siz)lik olarak iki boyutu ile analizini içermektedir.

1. GÜVENLİK OLGUSUNUN ETİMOLOJİSİ

Güvenlik kelime anlamı olarak ingilizcede “security” şeklinde ifade edilmektedir. Security kavramı ise Latince kökenli olup se (olmaksızın) ve cura (endişe) kavramlarının kombinasyonu ile oluşan ve endişeden uzak olma anlamına gelen “securitas” kelimesinden türemiştir (Frederik ve Arends, 2009, s. 5). Güvenlik kavramı, farklı bakış açılarının yeniden yorumlanması ve kapsadığı alanların genişlemesinden dolayı sürekli bir gelişim göstermiştir. Güvenlik evreleri, ilkel insanlık döneminde tehditlerden korunmak için ilkel araçların kullanılması ile başlamış; toplumsal yaşamın başlaması, ulus-devletlerin oluşması, teknolojinin ilerlemesi ve savaş yöntemlerinin değişmesi ile de devam etmiştir (Bakan ve Şahin, 2018, s. 136).

İnsanlığın varoluşundan itibaren en temel amacı varlığını korumak ve devam ettirmek olmuştur. Buradan hareketle varlığını korumak, devam ettirmek ve bunun için de tehditlerden uzak durmak güvenlik kavramının üç temel noktasını oluşturmaktadır. Literatürde her ne kadar bu üç temel noktada anlaşılmış olsa da güvenlik kavramının dünya üzerinde kabul görmüş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Çünkü kavram, her dönemin baskın ideolojisi çerçevesinde yeniden şekil almıştır. Bu açıdan güvenlik ile ilgili fikir sahibi olabilmek adına farklı tanımlara değinmek gerekmektedir. Bu tanımlamalardan bazıları:

- Wolfers'e göre; "nesnel anlamda elde edilen değerlere yönelik bir tehdidin olmaması, öznel anlamda ise bu değerlere yönelik bir saldırı olacağı korkusunun yokluğudur" (Wolfers, 1952, s. 485).
- Dixon'a göre; "genel olarak insanoğlunun fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamda refahlarının sağlanmış olması şeklinde tanımlanmaktadır" (Dixon, 1991, s. 77).
- Ullman'a göre; "ulusal güvenliğe karşı, bir eyaletin sakinlerinin yaşam kalitesini düşürmeye yönelik veya bir eyaletteki kişilere, gruplara ve şirketlere yönelik tehdidin olmamasıdır" (Levy, 1995, s. 40).
- Waever'e göre; "bir tehdidin varlığı ve bu tehdide karşı cevap alındığına (tedbirlerin alındığına) işaret eden bir durumdur" (Waever, 1995, s. 7).
- Buzan'a göre; "uluslararası sistem bağlamında, devletlerin ve toplumların bağımsız kimlikleri ve işlevsel bütünlüklerini koruma kabiliyeti şeklindedir" (Baylis ve Smith, 2001, s. 255).
- Erhan'a göre; "güvenliğin fiziksel ve psikolojik olmak üzere iki boyutu vardır. Fiziksel güvenlik, ulusal sınırların başka devletlerin saldırılarından uzak tutulmasıdır. Örneğin; doğal kaynaklara rahat ulaşabilme, dünyanın çeşitli bölgeleri ile ticaret yapabilme fiziksel güvenlik kapsamındadır. Tariseli süreçte daha çok fiziksel güvenlik ön planda olmuştur. Psikolojik güvenlik ise bir devletin ve halkının kendini güvende hissetmesidir" (Erhan, 2001, ss. 78-79).
- Dedeoğlu'na göre; "insanın doğumundan itibaren geçirdiği bireysel ve toplumsal her evrede kullandığı bir terimdir" (Dedeoğlu, 2020, s. 27).

Yukarıda verilen tanımlamalardan hareketle kısaca güvenlik, bir ülkenin sahip olduğu değerlerin tehditten uzak kalmasını, halkın ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda güvende olmasını içermektedir. Literatürde herhangi bir somut veya soyut objelere yönelik tehdidin olmadığı durumların güvenli bir ortamı, tehdidin var olduğu durumların ise güvensizlik ortamını işaret ettiği üzerinde fikir birliği bulunmaktadır. Bu durumda hem bireyler hem de devletler açısından tehdit, caydırıcılık, şiddet, çatışma, savunma, emniyet gibi olgular güvenlik kavramının anahtar terimlerini oluşturmaktadır (Karabulut, 2015, ss. 12-20).

Bireyler ve devletler var oluşlarını koruyabilmek ve güvenli bir ortam oluşturabilmek için kendilerine karşı ortaya çıkmış veya çıkma ihtimali olan tehditleri, engelleme mücadelesi vermektedir. Bu mücadelenin etkin bir biçimde yürütülebilmesi için tehdidin nereden/kimden ve neye/kime karşı geldiğinin bilinmesi gerekmektedir (Metkin, 2018, s. 23). Zira bir ülke veya devlet kendi içerisinden, komşu ülkelerinden ya da küresel boyuttan gelen askeri, ekonomik, kültürel temelli tehditler ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Aynı zamanda karşılaşılan tehdit, devletin politikalarına, halkına, toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına, ekonomisine, sosyal çevresine yönelik

olabilir. Bu açıdan devlet, ortaya çıkan tehlikeli durumu bertaraf edebilmek için caydırıcı unsurlarını (askeri gücünü, diplomasi yöntemlerini, zorlayıcı tedbirlerini) kullanabilmektedir. Bu hususlardan dolayı güvenlik ve tehdit olgusu birbirini tamamlayan parametreler ile sürekli olarak devam edecek bir süreci ifade etmektedir.

Uluslararası İlişkiler teorileri kapsamında güvenlik çalışmaları, çoğunlukla realizm paradigması ile paralel olacak şekilde ilerlemiştir. Güvenlik çalışmalarının realizm teorisinde yer edinmesi şaşırtıcı bir sonuç değildir. Öyle ki otonom bir siyasi varlık olan devleti, uluslararası sistemin tek ve en önemli aktörü olarak kabul eden realizme göre; güvenlik, askeri boyutu ile ön plana çıkmaktadır (Arı, 2002, s. 166).

Thucydides, Machiavelli, Hobbes gibi realizmin öncü isimleri, referans nesnesi devlet üzerinden güç ve güvenlik kavramlarını karşılıklı bir döngü içerisinde ele almıştır (Akkaş, 2018, s. 70). Yani güç olmadan güvenlik; güvenlik olmadan güç elde edilememektedir. Ulus-devletlerin uluslararası sistemde varlık göstermeye başladığı günden itibaren uzun süre boyunca devletin güvenliği birincil önemde kabul edildiği için güvenlik kavramı, ulusal güvenlik ile eş anlamlı kabul edilmiştir (Sheehan, 2005, s. 5). Bu doğrultuda ulus-devletlerin ulusal sınırlarını ve çıkarlarını tehditlerden uzak tutma çabasında olması ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir.

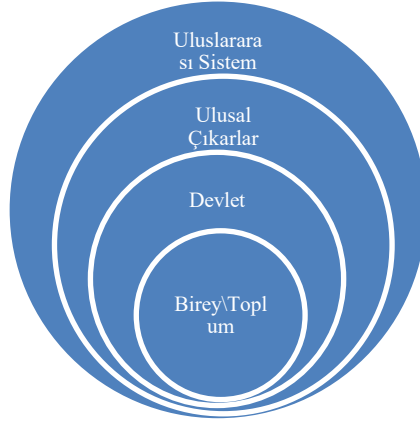
Kenneth Waltz'ın klasik realizmin eksikliklerine eleştirisi olarak 1979'da ortaya çıkan yapısalcı realizm, güvenliği uluslararası sistem üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Böylece uluslararası güvenlik kavramı gündeme gelmiştir. En genel anlamda uluslararası güvenlik, uluslararası sistemde yer alan ülkelerin ve uluslararası örgütlerin ortak bir şekilde uluslararası barış ve güvenliği sağlamak adına aldıkları önlemlerin tamamı şeklinde ifade edilmektedir (Karabulut, 2015, s. 26). Yine de uluslararası örgütlerin güvenlik sistemine dâhil olmasına rağmen geleneksel yaklaşım içerisinde devletin güvenliği ve askeri güç unsuru birincil sırada yer almıştır.

Güvenlik kavramının bir diğer önemli boyutu da bölgesel güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel güvenlik, coğrafi şartlar kapsamında ortaya çıkmış ve bölgesel sınırların korunmasına yönelik iş birliğine dayalı bir güvenlik türü olarak değerlendirilmektedir (Heywood, 2018, s. 643). Coğrafi olarak birbirine yakın olan komşuların güvenliğinin sağlanmasına odaklanmaktadır. Bu nedenle Buzan, Uluslararası İlişkiler disiplinde yer alan analiz düzeylerine birey, devlet ve sistemin yanı sıra bölgeyi eklemiştir (Buzan ve Hansen, 2009, ss. 11-13).

Sonuç olarak geleneksel ideolojiler içerisinde güvenlik kavramı; ulusal, uluslararası ve bölgesel güvenlik olmak üzere 3 şekilde sınıflandırılmaktadır. Güvenlik kavramı, her ne kadar farklı türevlerine bölünse de tam anlamıyla bir ayrım söz konusu değildir. Güvenliğin türleri, birbirinden bağımsız değildir. Özetle uluslararası sistemin güvenliği sağlanırken ulusal güvenlik de sağlanmaktadır. Veyahut devletin güvenliği sağlanırken bireyin\toplumun güvenliği de sağlanmaktadır. Birbirini karşılıklı olarak besleyen bir işleyiş

bulunmaktadır. Bu işleyiş Dedeoğlu'nun şematikleştirilmesiyle oluşan aşağıdaki şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Güvenlik İçindeki Etkileşim



Kaynak: Dedeoğlu, 2020.

Şekil 1'deki döngüye göre yukarıdan aşağıya doğru birbirine bağlı sistemik bir işleyiş bulunmaktadır. Uluslararası sistemin güvenliği ile başlayan süreç, en nihayetinde bireyin/toplumun güvenliğinin sağlanması ile son bulmaktadır. En büyük güvenlik halkasını uluslararası sistem oluşturmaktadır. Bu halkanın güvenliği, içinde barındırdığı alt halkaların güvenliğini de beraberinde getirmektedir.

Son olarak güvenlik ile ilgili yapılan genel tanımlamalardan yola çıkarak güvenlik kavramının aslında barış kavramı ile ilişkili olduğu yorumu yapılmaktadır. Öyle ki güvenliğin sağlanması için tehdit durumunun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu durum da barış ortamını beraberinde getirmektedir. Uluslararası güvenlik açısından bakıldığında zaman da uluslararası güvenliğin sağlanması, uluslararası barışın sağlanması ile eş anlamlı olarak görülmektedir.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güvenlik olgusu, her ne kadar Antik Çağlara kadar dayansa da disiplin içerisindeki bilimsel çalışmaları bakımından güncelliğini korumaktadır. Geçmişten bugüne değin hemen hemen her dönemde gündemde olmasına rağmen yaygın kullanımı, 1945'ten sonra gerçekleşmiştir (Güntay, 2015, s. 480). Bu durum üzerinde büyük dünya savaşları ve beraberinde yaşanan toplumsal dinamikler etkili olmuştur.

Çoğunlukla askeri güvenlik çalışmaları, stratejik çalışmalar gibi başlıklar altında yürütülen güvenlik çalışmaları, Soğuk Savaş döneminde ayrı bir alan olarak görülmüş ve 1990'lardan itibaren de bir değişim/dönüşüm

yaşamıştır (Dedeoğlu, 2020, s. 26). Bu bağlamda güvenlik kavramının Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki statüsünün, Soğuk Savaş ve sonrasındaki güvenlik anlayışı olmak üzere iki dönemde analiz edilmesi gerekmektedir.

ABD (Batı Bloğu) ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği-Doğu Bloğu) liderliğinde sıcak çatışmalardan ziyade gerginliklerin yaşandığı ve 1991'e kadar devam eden Soğuk Savaş döneminin güvenlik algısı askeri odaklı olmuştur. Aynı zamanda güvenliği tehdit eden unsurlar, belirsiz ve değişken değildir. Tehditlerin nasıl ve ne zaman gerçekleşeceği hususunda tahmin yürütülebilmekle birlikte kaynağının ne olduğu bilinmekte idi. Tehditler, genellikle devletin varlığına yönelik gerçekleştiği için devletin güvenliğini sağlamak öncelikli olmuştur. Sonuç olarak bu dönemin güvenlik çalışmaları, devleti esas özne olarak kabul eden uluslararası ilişkilerin temel paradigması olan realizm etrafında şekillenmiştir.

Güvenliği ulusal güvenlik ile anlamdaş kabul eden realist geleneğe göre; anarşik olan uluslararası sistemde her devlet, güvenliğini tek başına sağlamak zorundadır (Glaser, 2017, s. 17). Yani kendi kendine yetebilmelidir. Bir anlamda self-help (kendi kendine yardım) mantığı ile hareket etmelidir. Bunu gerçekleştirmek için de sahip olduğu askeri gücünü artırması gerekmektedir. Bu kapsamda realist ekol tarafından askeri konular, yüksek politika olarak adlandırılıyorken askeri konular dışındaki ekonomi, çevre, sağlık, enerji gibi güvenlik sorunları alçak politika olarak adlandırılmaktadır (Oğuzlu, 2017, s. 18).

1991'de SSCB'nin dağılması ile birlikte iki kutuplu sistem sona ermiş ve güvenlik algısı değişim yaşamıştır. Güvenliği tehdit eden unsurların belirsiz ve değişken olduğu, tehditlerin öngörülebilirliğinin ortadan kalktığı, askeri güvenliğin yanı sıra birey, çevre, ekonomi, gıda, sağlık ve enerji güvenliği gibi konuların dâhil edildiği karmaşık bir güvenlik algısı oluşmuştur. Ekonomik düzenin çökmesi, siyasi baskıların artması, nüfusun hızla artması ve sonrasında açlık sorununun yaşanması, salgın hastalıkların artması, enerji kaynaklarının tükenmesi gibi problemler, ulusal ve uluslararası çıkarlara yönelik tehditler olarak kabul görmeye başlamıştır (Booth, 1991, s. 319).

Baldwin tarafından dönemin bu değişen güvenlik algısı, “güvenlik kavramının gündeminin değişmesinden ziyade ulus-devletlerin politika gündemlerinin yeniden yorumlanması” (Baldwin, 1997, s. 5) şeklinde ifade edilmiştir. Yeni dönemin yeni güvenlik tanımlaması aşağıdaki noktalar üzerinden oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu noktalar (Metkin, 2018, s. 30):

- Güvenlik kavramlarının derinleşmesi, genişlemesi ve sektörleşmesi,
- Güvenliğin öznesinin devletten bireylere yönelmesi,
- Yeni tehditlerin ve güvenlik endişesinin ortaya çıkması,
- Ortaya çıkan yeni tehditlerle mücadele edebilmek için askeri olmayan yeni stratejilerin gündeme gelmesidir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmelerin kuramsal altyapısı ilk olarak Kopenhag Okulu tarafından oluşturulmuştur. Başta Barry Buzan olmak üzere okulun üyeleri ve öncülleri tarafından Soğuk Savaş ve öncesindeki güvenlik algısı eleştirilmiştir. Güvenlik kavramının sadece askeri odaklı olması eleştirilmiş ve askeri olmayan konuların da güvenlik kapsamına girerek güvenliğin içeriğinin genişletilmesi üzerine odaklanılmıştır (Buzan, 1991, s. 19).

Örneğin inşacı teoriye göre güvenlik, sadece tehdit ve saldırı gibi maddi odaklı değildir. Normlar ve değerler de güvenlik çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir. Buzan, devletin güvenliğini birinci sıraya koyarak bireyin güvenliğini sağlanmasını egemen devletlerin ve sistemin güvenliğine bağlamıştır (Ovalı, 2006, s. 10; Tickner, 1997, s. 185).

Güvenlik çalışmalarının bugünkü haline dönüşmesindeki en önemli etken, Buzan'ın sektörel güvenlik analizi olmuştur. Literatüre göre sektörel analiz, güvenlik çalışmalarını askeri gücün dışında genişletmek için gerekli altyapıyı oluşturmaktadır (Mutimer, 2007, s. 60). Söz konusu analize göre güvenlik, askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel güvenlik olmak üzere beş ayrı sektörel alanda sınıflandırılarak genişletilmiştir (Buzan, 1991, ss. 19-20).

Bu sınıflandırma şekli ile saldırı ve savunma yeteneği, siyasi istikrar, hükümet sistemleri, sürdürülebilir refah, dil, kültür, din, ideoloji, ulusal kimlik, ekoloji gibi pek çok alanın güvenliği vurgulanmıştır (Küçüksolak, 2012, ss. 202-208). Böylece güvenlik, askeri unsurlardan başlayarak biyosfere kadar uzanan geniş bir yelpazede yer edinmiştir.

Kopenhag Okulunun uluslararası güvenlik çalışmalarına en önemli katkısı güvenlikleştirme (securitization) ve güvenlik-dışılaştırma (desecuritization) teorisi olmuştur (Baysal ve Lülecı, 2011, s. 70). Güvenlikleştirme, herhangi bir konunun güvenlik meselesi olarak algılanması şeklinde ifade edilirken güvenlik-dışılaştırma, herhangi bir konunun güvenlik meselesi olarak değerlendirilmemesi şeklinde ifade edilmektedir.

Aşağıdaki Tablo 1'de 'güvenlik' meselesinin içeriğinin çeşitlendiği açıkça görülmektedir. Spesifik konular, güvenlikleştirme kapsamında güvenlik alanına dâhil edilmiştir. Güvenliğin temel öznesi olarak kabul edilen devletin yanına birey, toplum, çevre gibi yeni aktörler eklenmiştir. Böylece yeni bir güvenlik atmosferi oluşmuştur. Örneğin bu yeni güvenlik atmosferi içerisinde bir devletin bekası için güç faktörünün yanı sıra ulusal değerlerin korunması, kimlik kavramının ön planda tutulması gerekmektedir.

Tablo 1. Genişletilmiş Güvenlik Kavramları

Güvenlik Kavramları	Tehdit Edilen	Risk Altındaki Değer	Tehdidin Kaynağı
Ulusal Güvenlik	Devletler	Egemenlik, Toprak Bütünlüğü	Diğer Devletler, Devlet Dışı Aktörler
Toplumsal Güvenlik	Milletler, Toplumsal Gruplar	Ulusal Birlik, Kimlik	Göçmenler, Yabancı Kültürler

İnsan Güvenliği	Bireyler	Hayat Kalitesi	Devlet, Küreselleşme, Terörizm
Çevresel Güvenlik	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık, Küreselleşme
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet İlişkileri, Yerli Halk, Azınlıklar	Eşitlik, Kimlik, Dayanışma	Ataerkillik, Totaliter Kurumlar

Kaynak: Brauch, 2008.

Tablo 2. Buzan ve Hansen Sınıflandırmasına Göre Güvenlik Yaklaşımları

Eleştirel Güvenlik Çalışmaları	Güvenliğin başlıca öznesi devlet yerine bireydir. Devlet bireyin güvenliğini sağlayamamaktadır. Bireyler savaşlarla değil, ekonomik, çevresel ve gıda güvenliği sorunları ile karşı karşıyadır. Bireylerin güvenliği için de bireylerin özgürleşmesi gerekmektedir.
Feminist Güvenlik Çalışmaları	Güvenliğin temel öznesi kadındır. Sistemdeki hegemonyacı erkeksilik militarist güvenlik politikalarına neden olmaktadır.
Post-Kolonyal Güvenlik Çalışmaları	Batı'nın sömürgecilik tarihinin ve üçüncü dünyanın farklı devlet yapılanmalarının da analiz edilmesi gerektiğini savunurlar. Devletlerin yanı sıra toplulukları da güvenlik öznesi olarak kabul eden ve çok sektörlü bir model öneren yaklaşımdır.
Yeşil Teori Güvenlik Çalışmaları	Çevre, enerji, doğal kaynaklar, gıda, refah gibi konuları güvenlik meselesine dâhil etmektedir. 2000'lerden itibaren yenilenemeyen enerji kaynaklarının aşırı tüketimi sonucunda ortaya çıkan küresel boyutta etkileri olan sorunlar üzerine odaklanmaktadır.

Kaynak: Buzan ve Hansen, 2009.

Tablo 2'de geleneksel yaklaşımlar dışında güvenlik kavramına dair yeni teorik bakış açısı sunulmuştur. Buna göre temel olarak sadece devletin askeri güvenliğinin ön planda tutulması eleştirilmiştir. Dünyanın genelinde bir ulusu tehdit eden referans nesnesi, artan silahlanma yarışı olabileceği gibi salgın hastalıklar veya enerji kaynaklarının tükenmesi olabilmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki, her ne kadar güvenlik kavramı çeşitlense de askeri güvenlik anlayışı günümüz dünyasında da varlığını korumaktadır. Askeri güvenliğin tamamen kapsam dışında kalması ilerleyen süreçlerde de olası görülmemektedir.

3. ENERJİ GÜVENLİĞİNDEKİ SARSINTI: GÜVENSİZ ENERJİ DÖNEMİ

Kümülatif bir şekilde gelişme gösteren insanlık tarihinden itibaren bireyler, devletler, ülkeler enerjiye sürekli olarak ihtiyaç duymuştur. Beden gücü ile kullanılan enerji, buharlı makinaların icadı ile yeni bir boyut kazanmıştır. Sanayileşme ve hızlı nüfus artışından dolayı ülkelerin enerjiye olan bağımlılıkları da sürekli olarak artmaktadır.

Enerji, geçmişten günümüze hayatımızda yer almıştır ve almaya da devam edecektir. Bu nedenle enerji, varlığını sürekli olarak koruyan bir

olgudur. Özellikle sanayi devriminden sonra oldukça fazla rağbet gören ve toplumsal refahın göstergesi olarak kabul edilen enerji, jeopolitik ve sektörel anlamda güvenlik problemlerinin oluşmasına neden olmuştur (Balcı, 2023, s. 204).

Bir ülkenin kalkınmasında, siyasetinde enerji güvenliğinin önemli olduğu dünya üzerinde kabul görmüş bir gerçekliktir. Dolayısıyla devletler, ülkenin kalkınmasını sağlamak, vatandaşlarının yaşam kalitesini artırmak ve uluslararası politikada söz sahibi olabilmek için enerji kaynaklarına bağımlı hale gelmektedirler. Her ülkenin jeopolitiği, enerji rezervleri, teknolojik gelişmişlik seviyesi farklı olmasından dolayı enerji tüketim oranları da farklılık göstermektedir.

Günümüz dünyasında küreselleşme ile birlikte enerji ihtiyacının artması, enerjide dışa bağımlılığın artması, fosil kökenli enerji kaynaklarının tükenme riski ve kullanımı sonucunda çevreye zarar vermesi, petrol şirketlerinin millileştirilmesi gibi etkenler devletlerin güvenlik stratejilerinde enerji güvenliğinin yer almasına sebep olmaktadır. Özellikle de her ülkenin petrol ve doğal gaz gibi hayatın her alanında ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarına sahip olmaması, konuyu güvenlik meselesi haline getiren temel kıstastır.

Bu noktada petrol üretimi açısından zengin olan Orta Doğu ve doğal gaz üretimi açısından zengin olan Orta Doğu ve Avrasya bölgeleri “Stratejik Elips Bölge” olarak nitelendirilmektedir (Maleki, 2005). Ayrıca Stratejik Elips haritasına kaynak zenginliği açısından Kuzey Afrika ülkelerini de dâhil etmek yerinde olacaktır.

Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency), enerji güvenliğini enerji kaynaklarının makul fiyatlarla, sürekli olarak kullanılabilirliği şeklinde tanımlamaktadır (IEA, 2019). Bir diğer tanıma göre yine enerji güvenliği, güvenilir ve kesintisiz kaynaklara uygun maliyet ile erişim olarak açıklanmıştır (Bahdag, 2006, s. 965). Bir başka tanıma göre enerji güvenliği; bütün ülkelerin, ekonomisi ve refahı için lüzumlu olan enerji kaynaklarının kesintisiz ve güvenli bir biçimde, istenilen yere zamanında eriştirilmesidir (Karabulut, 2015, ss. 180-181).

Bu tanımlamaların vurguladığı ortak nokta, enerji kaynağının sürdürülebilir ve uygun fiyatlı olmasıdır. Fakat uluslararası sistemin karmaşık yapısı, bu tanımlamaların yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Jeoekonomik ve jeopolitik dengeler, enerji altyapı sistemleri, ulaşım, yatırım gibi unsurlar enerji güvenliği kavramını çok boyutlu bir hale dönüştürmüştür.

Bu kapsamda enerji kaynaklarının tükenebilir olması, çevre üzerinde olumsuz etkisinin bulunması, belirli bölgelerde yoğun olarak bulunması ve o bölgelerde iç savaş veya istikrarsızlıkların yaşanması enerji güvenliğini tehdit eden temel noktalar olarak değerlendirilmektedir (Anlar, 2017, ss. 62-67). Enerji güvenliğini etkileyen faktörler, enerji güvenliği şemsiyesi altında şu şekilde sıralanmıştır (Tuğrul, 2023, s. 7):

- Enerji Kullanımı; enerji teknolojisinin kullanımını ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini içermektedir.
- Enerji Ekonomisi; enerji tasarrufu ve enerji verimliliği vurgulanmaktadır.
- Dışa Bağımlılık; enerji ithalatı ve ihracatını kapsamaktadır.
- Politik İstikrar; ekonomik ve siyasi istikrarın rolü vurgulanmaktadır.
- Riskler; sistemde yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan ekonomik, siyasi ve askeri risklerin etkisi kastedilmektedir.

Yukarıdaki hususlar dâhilinde enerji güvenliği, birbiri ile bağlantılı birçok kavramı içerisinde barındırmaktadır. Enerji güvenliği çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu açıdan bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmalıdır. Enerji güvenliğini etkileyen faktörlerin herhangi birinde meydana gelen aksaklığın güvenlik tehdidine dönüşmesi yüksek olasılıklıdır.

Enerji güvenliğini 3 minvalde analiz etmek gerekmektedir. Birincisi; enerji kaynaklarına sahip olmayıp enerjiyi ithal eden bölgeler açısından enerji arz güvenliğidir. İkincisi; enerji kaynaklarına sahip olup enerjiyi ihraç eden bölgeler açısından enerji talep güvenliğinin sağlanmasıdır. Üçüncüsü ise; enerji kaynağının transferi esnasında herhangi bir tehdit ile karşılaşılmasını öngören enerji transferinin güvenliğidir. Bu üç nokta arasındaki denge, enerji sektörünün hem yerelde hem de uluslararası piyasada güvenliğin sağlanmasına neden olmaktadır (Karataş, 2022, s. 48).

Enerji transferi noktasına ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Zira enerji kaynağının transfer edildiği güzergâh üzerinde bulunan jeopolitik bölgelerin dış politika anlayışları da enerji güvenliğinin diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu 3 husus, enerji ve güvenlik arasındaki bağlamı açıklamaktadır. Enerji arzı, talebi ve transferi güvenliği, enerji güvenliği şemsiyesi altında kendi sınırlarını oluşturmaktadır. Değişen küresel koşullarda şemsiye bir kavram olan enerji güvenliği konseptinin uygulanabilirliği için literatürde 6A (4A (MUSE) + 2A (UU)) Kriterleri belirtilmiştir (Tuğrul, 2020, ss. 584-587):

- Enerji kaynağının Mevcudiyeti (Availability)
- Enerji kaynağına Ulaşılabilirlik (Accessibility)
- Enerji kaynağının Sürdürülebilirliği (Accsessibility)
- Enerji kaynağının Ekonomikliği (Affordability)
- Enerji kaynağının taşınmasının Uygunluğu (Appropriateness)
- Enerji kaynağının taşınmasında Uzlaş (Adjustment)

Hem üretici hem tüketici ülkeler açısından enerji güvenliği, yukarıdaki 6A Kriterlerinin uygulanabilirliği ile bağlantılı olarak sağlanmaktadır veyahut sektöre uğramaktadır. Kısaca enerji talebi yeterli seviyede, istikrarlı bir şekilde karşılandığı, enerji kaynağının güvenilir bir şekilde elde edildiği durumlarda enerji güvenliği; karşılanamadığı ve elde edilemediği durumlarda enerji güven(siz)liği ile karşılaşılmaktadır.

Enerji güvenliği tanımlamalarından yola çıkarak literatürde “enerji açmazı” olarak tabir edilen bir anlayış ortaya çıkmıştır. Paradoksal enerji trilemması veyahut üçlü enerji açmazı olarak da bilinen bu tabir ile güvenlik, sürdürülebilirlik, enerjiye erişim politikalarının hepsine birden aynı anda ulaşılamayacağı ifade edilmektedir (Tuğrul, 2023, s. 3). Bu paradoksal durum, enerji güvenliğinin güvensizliğe doğru yön değiştirmesine yol açmaktadır.

Enerji güvenliğinin uluslararası sistemde dikkat çekmeye başlaması, Winston Churchill’in stratejik kararı ile gerçekleşmiştir. Churchill, Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiliz donanmasını, Alman donanmasından daha hızlı kılmak ve böylece küresel çaplı etkinliğini devam ettirebilmek amacıyla, Galler’den gelen güvenilir kömür yerine Perslerden gelen güvensiz petrole dayalı gemilerden oluşan bir donanmayı tercih etmiştir (Çelikpala, 2014, s. 79). Dönemin şartları, güvensiz görülen petrole olan ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Churchill, öngörüsü ile uluslararası aktörlerin dikkatini enerji güvenliğine çekmiştir. Böylece enerji güvenliği, ulusal strateji konusu olarak ele alınmıştır (Yergin, 2006, s. 69).

Teknolojinin gelişmesinin sonucunda sanayileşmenin artması, fabrikalarda makine kullanımının artması gibi faktörler petrolün önemini daha da belirginleştirmiştir. Gelişmiş ülkeler (Amerika, Avrupa, Avustralya vs.) ve endüstrisi gelişmekte olan ülkeler (Çin, Hindistan vs.) her geçen gün enerji tüketimini artırmaktadır. Örneğin 2030’a kadar Çin’in enerji tüketiminin ABD’yi geçme ihtimalinden ötürü enerji güvenliğinin güvensiz bir döneme evrilmekte olduğunu vurgulamak adına “Çindistan Meydan Okuması” tabiri gündeme gelmiştir (Raphael ve Stokes, 2017, s. 308). Bu noktada uluslararası alandaki büyük aktörler, Orta Doğu petrolleri üzerinde söz sahibi olmak istemişlerdir.

Ülkeler, enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birbirleri ile rekabet etmektedir. Bu rekabete tarihteki Süveyş Krizi, Arap-İsrail Savaşları, Körfez Savaşları örnek olarak gösterilebilir. Amerika’nın Orta Doğu’daki enerji kaynaklarını kontrol altında tutmak istemesi ve bu kaynakların kontrolünü başka devletlere bırakmak istememesi bu rekabetin diğer bir boyutunu oluşturmaktadır (Bahtiyar, 2021, s. 144). Zira ABD Başkanı Harry Truman, 1950’lerde dünya genelinde ABD tüketiminin yarısından fazla petrol tükettiğinden ve endüstrileşmiş ülkelerin büyük oranlarda enerji kaynağı (petrol) ithal edeceğinden ötürü Orta Doğu petrolleri üzerinde kontrol sağlanması gerektiğini vurgulamıştır (Gürel, 2018, s. 73).

Esasında enerji kavramı, uluslararası güvenliğin ve aktörlerin dış politika tavırlarının önemli parametrelerinden birini oluşturmaktadır. 1973 Petrol Krizi, uluslararası ilişkilerde petrolün bir savaş aracı (silah) olarak kullanıldığını göstermiştir. Arap devletleri, ellerinde bulundurdıkları petrol şirketlerini millileştirmeye başlamış ve bu durumu Batılı devletlere karşı silah olarak kullanmıştır. Bu süreçte Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı’nın (Organization of Arap Petroleum Exporting Counties – OAPEC) kurulması

ile beraber petrol üretimi azaltılarak Batılı devletlere ambargo uygulanmış ve küresel dünya enerji temelli bir savaşa şahit olmuştur.

Realist gelenek içerisinde yer alan düşünürlere göre bugün böylesine enerji temelli savaşların yaşanması muhtemeldir (Raphael ve Stokes, 2017, s. 310). Realizm, güç ve enerji güvenliği kavramlarını birbiri ile doğru orantılı olarak kabul etmektedir. Bu açıdan bir devlet, enerji güvenliği faktörünü uluslararası sistemde gücünü ve hegemonyasını göstermek için kimi zaman amaç olarak kimi zaman da üretici ülkeler tarafından çıkarlarını, enerjiyi ithal eden ülkelere kabul ettirmek için pazarlık aracı ya da tehdit aracı olarak kullanabilmektedir (Şöhret, 2015, ss. 9-10).

Öte taraftan liberal bakış açısına sahip olan düşünürlere göre 21. yüzyılın modern dünyasında enerji temelli de olsa savaşların yaşanması olası değildir (Bay, 2018, s. 135). Aksine enerji kaynaklarına olan bağıllık, enerji kaynağını üreten ve tüketen devletler arasında iş birliğine neden olmaktadır. Liberalizm, enerji güvenliğini sağlamada tek belirleyici aktörün devletler olmadığını vurgulamaktadır (Morgan, 2017, s. 30).

Devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörlerin çıkarları ve görüşlerinin enerji güvenliği konusuna etki etmesinden dolayı enerji, sadece güvenlik değil ekonomik ve çevresel konular açısından da değerlendirilmektedir (Raphael ve Stokes, 2017, ss. 309-310). Bu yüzden liberalizme göre enerji güvenliği, çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan enerji dâhil her türlü güvenlik meselelerinin iş birliği kapsamında çözüme kavuşturulacağı savunulmaktadır.

Diğer bir bakış açısı ile inşacı kurama göre enerji güvenliğinin analiz edilebilmesi için, enerjiyi ithal ya da ihraç eden devletler, enerji şirketleri ve sivil toplum örgütleri arasında gelişen stratejik etkileşimin, yerel kapitalizme özgü şartlarda maddi ve düşünsel etkenlerle nasıl oluştuğunun açıklanması gerekmektedir (Şöhret, 2015, ss. 14-15). Buna göre uluslararası sistemde yer alan devlet ve devlet dışı aktörlerin dış politikaya olan yaklaşımları ile enerji güvenliği sağlanamamaktadır.

Her kurumun enerjiye olan talebi, kullanılan enerji miktarı ve maliyeti farklılık göstermektedir. İnşacı yaklaşıma göre bu farklılıklar, göz ardı edilmemelidir (Metkin, 2018, ss. 27-29). Her ne kadar bu husus dâhilinde farklı yaklaşımlar benimsense de petrol, doğalgaz gibi kaynaklar bir enerji kaynağı olmanın da ötesinde güvenlik meselesi olarak çağdaş dünyanın literatüründe yerini almıştır. Böylelikle “enerji güven(siz)liği” yeni düzenin temel güvenlik meselesi olmuştur.

1970’lerden bugüne kadar olan zaman dilimi içerisinde enerji güvenliği meselesine karşı farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Uluslararası sistem, kendi siyasi düzeni içerisinde tek (bipolar), iki (monapolar) ve çok (multipolar) kutuplu olarak bir döngü yaşarken enerji güvenliği meselesi de bu süreçten etkilenmiştir (Tuğrul, 2023, s. 8). Düşük fiyatlar, yeni enerji piyasalarının oluşması, küreselleşme, ekonomik ve politik krizler gibi etkenlerden dolayı

kimi zaman göz ardı edilmiş kimi zaman da rekabete neden olmuştur. Fakat her zaman jeostratejik bir mesele olmuştur.

2000'lerle birlikte başlayan çok kutuplu düzende kaynak çeşitliliği, arz güvenliği, rekabet, küresel terörizm unsurlarının etkisi ile enerji güvenliği kapsamı genişleyerek ulusal ve uluslararası güvenlik meseleleri içerisinde yer edinmiştir (Balcı, 2023, ss. 208-209). 21. yüzyılın en önemli güvenlik meselelerinden biri olan enerji, hem doğal kaynaklara sahip olan stratejik bölgeler hem de enerji kaynağını ithal ederek dışa bağımlı olan ülkeler açısından güvensiz bir döneme doğru hızlı adımlarla ilerlemektedir.

Zengin petrol kaynaklarına sahip olan Orta Doğu Bölgesinde uygulanan anti-demokratik uygulamalar, kendi coğrafyasında yer alan bölgelerin ekonomik eşitsizlik ile karşı karşıya kalması enerji kaynağının beraberinde getirdiği zenginlik ile özdeşleştirmek mümkündür. Ortaya çıkan eşitsizlik bölgede isyanlara\ayaklanmalara\terör eylemlerine neden olabilmektedir. Bu karışıklık da enerji sektörünü sekteye uğratmaktadır. Diğer bir ifade ile enerjiyi ihraç eden coğrafyalarda meydana gelen çatışma ortamı, enerjiyi ithal eden ülkelerin başka bölgeye yönelmesine neden olmaktadır.

Öte yandan enerji kaynağını ithal eden coğrafyaların herhangi bir diplomatik krizde veyahut çatışma ortamında enerji güvenliği sekteye uğramaktadır. En güncel örnek olarak 2022'de Rusya-Ukrayna arasında yaşanan savaş dolayısıyla, enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü Rus doğal gazından karşılayan Avrupa açısından son derece güvensiz bir enerji dönemi yaşanmıştır. Bu açıdan Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı temel sorunlar şu şekilde sıralanmıştır (İnat, 2022);

- Enerji fiyatları yükselmiş,
- Fiyatların yükselmesine bağlı olarak istikrarsızlık yaşanmıştır,
- Enerji tedariki sorunu yaşamıştır,
- Avrupa'nın böyle bir savaş durumunda ortaya çıkacak olan enerji krizine hazırlıklı olmadığı görülmüştür.

Rusya-Ukrayna Savaşı, Avrupa özelinde enerji güven(siz)liğinin ve küresel çaplı enerji krizinin yaşandığını açıkça göstermektedir. Ayrıca sadece Avrupa açısından değil Çin-Rusya, Çin-Avrupa, Çin-ABD ilişkilerinin enerji ekseninde yönlenmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte yükselen küresel bir güç olan ve Orta Doğu petrollerine oldukça bağlı olan Çin de stratejik hedefleri arasına enerji sektörünü dâhil etmiştir. Çin'in bölgede, ABD ile enerji rekabeti girişiminde bulunduğunu söylemek mantıklı bir yorum olacaktır. Çin-Orta Doğu ilişkilerinin gerginleşmesi ihtimali de Çin açısından enerji güven(siz)liğinin önemli bir boyutudur.

Enerji güvenliğini sekteye uğratan güncel örnekler arasına Covid-19 Krizini de eklemek mümkündür. Öyle ki tüm dünyayı etkisi altına Covid-19 Krizini önlemek adına her ülkenin kendi içine kapanma tedbirlerini uygulamaya geçirmesi, dünya genelinde enerji talebinin düşmesine neden olmuştur. Uluslararası Enerji Ajansının yayınladığı rapora göre krizin

başlangıcında küresel petrol talebinde günlük 9,3 milyon civarında bir düşüş yaşanmıştır (IEA, 2020). Hem enerjiyi ihraç eden hem de ithal eden ülkeler açısından güvenlik krizi oluşturmuştur.

Farklı bir bakış açısı ile doğada meydana gelen olaylar da enerji güvenliğini sarsmaktadır. Kasırgalar, seller, küresel ısınma vs. enerji alt yapılarına zarar vererek enerji tedarik zincirini bozmaktadır (Global Academy, 2023). Örneğin 2005’de yaşanan Katrina Kasırgası, ABD petrol rezervlerine ağır bir darbe vurarak üretim düşmesine neden olmuştur. Küresel ısınmadan kaynaklı sıcak hava dalgalarının artması, yağışlardaki değişkenlik, kuraklık enerji sistemlerindeki gerekli su kaynaklarını olumsuz etkilemektedir. Özellikle Batı’da hidroelektrik üretimini etkilemiştir (United States Environmental Protection Agency, 2023).

Sonuç itibariyle hem ekonomik hem siyasi hem de sosyal boyutları olan enerji güven(siz)liğini tehdit eden unsurlar arasında siyasi istikrarsızlık, ekonomik istikrarsızlık, bölgesel riskler, teknolojik sorunlar, terörizm, savaş, siber saldırılar, lokasyon, ekolojik sorunlar, mevzuat eksiklikleri, küresel krizler yer almaktadır (Tuğrul, 2020, s. 589). Üstelik bu tehditlerin kendini güncellemesi olasıdır. Şöyle ki uluslararası ilişkilerde değişim\dönüşüm devam ettiği sürece tehditlerin türü de değişiklik göstermeye devam edecektir. Bu açıdan devletlerin, enerji güvenliği politikalarını değişen sisteme göre düzenlemesi gerekmektedir. Şundan dolayıdır ki enerji güvenliğinin istikrarsızlaşması, ulusal ve uluslararası güvenlikteki kırılmaları beraberinde getirmektedir. Aynı şekilde ulusal ve uluslararası boyutta ortaya çıkan bir güvenlik krizi de enerji güvenliğinin sarsılmasına neden olmaktadır.

Sonuç

Devletlerin, ulusal ve uluslararası alanda güvenliklerini korumak ve varlıklarını devam ettirebilmek için enerji sektörü başat aktör konumunda görülmektedir. Sanayileşen dünya, hızlı nüfus artışı, ekonomik ve sosyal kalkınma, uluslararası sistemde güç elde etme gibi kavramların enerji ile bağlantılı olduğu muhakkaktır. Hızla gelişen teknoloji, evlerde, devletin bütün birimlerinde, askeriyede, uluslararası üretici şirketlerde, fabrikalarda kısacası dünya düzeninin her noktasında kullanılmaktadır. Yani enerji tüketimi, tek bir noktada kendini göstermemektedir.

Enerji sektörü; ekonomik, siyasi, sosyal, askeri alanları olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu açıdan ulus-devletlerin, dış politika anlayışlarını belirlerken enerji ve diğer alanları birbirinden bağımsız düşünmemesi gerekmektedir. Bu yüzden enerji güvenliği, devletlerin dış politikasında arka plana atılmayan bir konu olmuştur. Aslında bu konu yeni bir olgu değildir. Enerji, tarihin her döneminde devletlerin siyasetlerinde, ekonomilerinde, gelişmişlik düzeylerinde etkili olmuştur. Zaman zaman ulus-devletler arasındaki krizlerin\çatışmaların\savaşların temel gerekçelerinden bir tanesi zaman zaman da çatışmaların sonucunda ortaya çıkan temel güvenlik krizi olmuştur.

Her iki şekilde de enerji, güvenliğin bozulmasına neden olmaktadır. Özellikle çatışmaların sonucunda enerji krizlerinin yaşanması güven(siz) uluslararası ilişkiler ortamını oluşturmaktadır. Son dönemde yaşanan Covid-19 Krizi, Rusya-Ukrayna Savaşı gibi hadiseler enerji güven(siz)liğinin önemini yeniden gözler önüne sermiştir. Örneğin enerji ihtiyacının çoğunluğunun Rus doğalgazından sağlayan AB, Rusya-Ukrayna savaşından dolayı güven(siz) bir enerji dönemi yaşamıştır.

21. yüzyılın modern dünyası çok kutuplu sisteme doğru yeniden evrilmektedir. Bu açıdan enerji, uluslararası politik ilişkiler, güvenlik üçlemesini, küresel güçler arasında dengeleri belirleyen yeni gündem haritası olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Enerjinin hem varlığı hem de yokluğu çalışma içerisinde de yer verildiği gibi enerji güven(siz)liğinin gerekçesidir. Modern dünyanın en temel güvenlik meselelerinden biri olan enerji, hem doğal kaynaklara sahip olan stratejik bölgeler hem de enerji kaynağını ithal ederek dışa bağımlı olan ülkeler açısından güvensiz bir döneme doğru hızlı adımlarla ilerlemektedir. Bundan dolayı enerji, jeopolitik ve jeostratejik bir kavramdır.

Dünya genelinde enerji ihtiyacının büyük bir bölümü petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil kökenli enerji kaynaklarından karşılanmaktadır. Yani enerji kaynağını, dışardan ithal ederek dışa bağımlı olan bölgeler kaynak çeşitlendirmesi (yenilenebilir enerji kaynakları) yapsa da yeterli değildir. Özellikle, enerji tüketiminde petrol ve doğal gazla olan bağımlılığın birincil statüsünü korumaya devam edeceği aşikârdır. Böylece realist paradigmanın argümanları da geçerliliğini korumaktadır. Yani güç için enerji güvenliği; enerji güvenliği için de güç gerekmektedir.

Bu suretle küresel rekabet ortamında enerji kaynağını tedarik etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak, zorlayıcı bir mücadeleyi gerektirmektedir. Tek başına makul fiyata enerji sağlamak yeterli değildir. Siyasi, sosyal ve ekonomik girdileri ile bir süzgeçten geçirilerek enerji güvenliği politikası oluşturulmalıdır. Enerji akışındaki ufak bir kesinti, en alt seviyedeki bireyin, toplumun, devletin ve en üst seviyede ki uluslararası sistemin düzenini değiştirecek güce sahiptir. Özetle enerji güvenliği daha önce mütemadiyen ifade edildiği üzere ulusal ve uluslararası güvenlik literatüründe elzemdir. Enerji güven(siz)liğine doğru evrilen bir sistem de ulus-devletler, güvenlik çemberini oluşturmalıdır.

Uluslararası sistemin yeniden düzenlendiği, ulus-devletlerin içinde bulunduğu bu rekabet ortamında enerji güvenliği, güvenlikten ziyade güven(siz)liğin yansıması olarak hem çok boyutlu hem de stratejik bir kavramdır. Mevcut düzen analiz edildiği vakit, enerji güvenliğinin sağlanması noktası güç dengelerini değiştiren bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji kaynaklarının elde edilebilirliği noktasındaki jeopolitik riskler, ulus-devletler nezdinde sıfır toplamı bir oyuna neden olmaktadır. Bu yüzden ulus-devletler, stratejik davranış biçimleri ile kazanç sağlayan politikalar geliştirerek enerji güven(siz)liğini lehlerine çevirmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Yiğit Anıl Güzelipek: %50, Büşra Uzuner: %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Yiğit Anıl Güzelipek: 50%, Büşra Uzuner: 50%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Akkaş, H. H. (2018). Güvensizlikten güvene yeni dünya düzeni. L. Yiğittepe, Y. A. Güzelipek (Ed.), *Küresel güven(likesiz)lik: Eski kavramların yeni yorumları* içinde (s. 19-44). İstanbul: Hiper Yayıncılık.
- Anlar, A. (2017). Farklı Bakış açıları ile enerji güvenliği üretici, tüketici ve Transit ülkeler: Türkiye örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (19), 59-88.
- Arı, T. (2002). *Uluslararası ilişkiler teorileri: çatışma, hegemonya, iş birliği*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bahdag, G. (2006). Europe's energy Security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82(5), 961-975.
- Bahtiyar, K. (2021). Petrolün Orta Doğu siyasetinin belirlenmesindeki rolü: ABD'nin enerji hegemonyası ve çatışmalar. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 5, 138-194.
- Bakan, S., Şahin, S. (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler, *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Balcı, A. (2023). Enerji güvenliğinde Türkiye'nin rolü ve yenilenebilir enerji kaynakları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 200-233.
- Baldwin, D. A. (1997). The concept of security. *Review of International Studies*, 23, 5-26.

- Bay, M. (2018). Yeni güvenlik yaklaşımları kapsamında çokuluslu şirketlerin rolü. L. Yiğittepe, Y. A. Güzelipek (Ed.), *Küresel güven(likesiz)lik: Eski kavramların yeni yorumları* içinde (s. 126-170). İstanbul: Hiper Yayıncılık.
- Baylis, J., Smith, S. (2001). *The globalization of world politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Baysal, B., Lüleci, Ç. (2011). Kopenhag Okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik stratejileri* (22), 61-96.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation, *Review of International Studies* 17(4), 313-326.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 1-47.
- Buzan, B. (1991). *People, states and fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B., Hansen, L. (2009). *The evolution of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çelikpala, M. (2014). Enerji güvenliği: NATO'nun yeni tehdit algısı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 75-99.
- Dedeoğlu, B. (2020). *Uluslararası güvenlik ve strateji*. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınevi.
- Dixon, H. (1991). On the threshold environmental changes as causes of acute conflict. *International Security*, 16(2), 64-77.
- Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi. (2022, 8 Mayıs). *Rusya-Ukrayna savaşı ve enerji piyasalarına etkisi*. 01.06.2023 tarihinde <https://www.dunyaenerji.org.tr/rusya-ukrayna-savasi-ve-enerji-piyasalarina-etkileri/> adresinden edinilmiştir.
- Erhan, Ç. (2001). ABD'nin ulusal güvenlik anlayışı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 56(4), 77-93.
- Frederik, J., Arends, M. (2009). Homeros'dan Hobbes ve ötesine: "Güvenlik" kavramının Avrupa geleneğindeki boyutları. *Uluslararası İlişkiler*, 6(22), 3-33.
- Global Academy. (2023, 29 Kasım). *İklim değişikliği ve enerji güvenliği*. 19.02.2025 tarihinde <https://www.globacademy.org/lessons/iklim-degisikligi-ve-enerji-guvenligi/> adresinden edinilmiştir.
- Güntay, V. (2015). Uluslararası ilişkiler bağlamında güvenlik algısı ve siber güvenlik; Akdeniz, Karadeniz ve Avrupa bölgeleri üzerine bir değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 37, 477-489.

- Glaser, C. L. (2017). Realizm. A. Collins (Ed.), *Çağdaş güvenlik çalışmaları* içinde (ss. 306-319). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Gürel, Ş.S. (2018). *Orta Doğu petrolünün uluslararası politikadaki yeri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Heywood, A. (2018). *Küresel siyaset*. (Çev. N. Uslu, H. Özdemir). İstanbul: Adres Yayınevi.
- IEA. (2020, 13 Nisan). *Oil market report*. 02.06.2023 tarihinde <https://www.iea.org/reports/oil-market-report-april-2020> adresinden edinilmiştir.
- IEA. (2019, 14 Ağustos). *Renewable energy explained*. 31.05.2023 tarihinde https://www.eia.gov/energyexplained/?page=renewable_home adresinden edinilmiştir.
- İnat, K. (2022, 1 Kasım). *Rusya-Ukrayna savaşı'nın Avrupa enerji politikalarına etkisi*. 06.06.2023 tarihinde <https://kriterdergi.com/dis-politika/rusya-ukrayna-savasinin-avrupa-enerji-politikalarina-etkisi> adresinden edinilmiştir.
- Karabulut, B. (2015). *Uluslararası ilişkilerde anahtar kavramlar serisi II: Güvenlik 'küreselleşme sürecinde güvenliği yeniden düşünmek'*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Karataş, H. (2022). Enerji güvenliğinin arz, talep ve geçiş güvenliği bağlamında incelenmesi. *SDE Akademi Dergisi*. 2(5), 40-69.
- Küçüksoğak, Ö. K. (2012). Güvenlik kavramının realizm, neorealizm ve Kopenhag okulu çerçevesinde tartışılması. *Turan Strateji Araştırmalar Dergisi*, 4(14), 202-208.
- Levy, M. (1995). Is the environment a national security issue?. *International Security*, 20(2), 35-62.
- Maleki, A. (2005). Iran's 20 year perspective document.
- Metkin, K. (2018). Teoriden pratiğe uluslararası ilişkilerde güvenliğin evrimi. L. Yiğittepe, Y. A. Güzelipek (Ed.), *Küresel güven(likesiz)lik: Eski kavramların yeni yorumları* içinde (s.19-44). İstanbul: Hiper Yayıncılık.
- Morgan, P. (2017). Liberalizm. A. Collins (Ed.), *Çağdaş güvenlik çalışmaları* içinde ss. 306-319. (Çev. N. Uslu). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Mutimer, D. (2007). Critical security studies: a schismatic history. A. Collins (Ed.), *Contemporary Security Studies* içinde (s. 53-72). Oxford University Press
- Oğuzlu, H. T. (2017). Dünya düzenleri ve güvenlik: Ulus- devlet güvenlik anlayışı aşıyor mu? *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(14), 7-42.
- Ovalı, Ş. (2006). Ütopya ile pratik arasında insan güvenliği kavramsallaştırması. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 3-50.

- Raphael, S., Stokes, D. (2017). Enerji güvenliği. A. Collins (Ed.), *Çağdaş güvenlik çalışmaları* içinde ss. 306-319. (Çev. N. Uslu). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Sheehan, M. (2005). *International security: an analytical survey*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Şöhret, M. (2015). Enerji güvenliğinin ekonomi politiği ve uluslararası çatışmalara etkisi. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Ed.), *Enerji Diplomasisi* içinde (s. 1-46). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Tickner, J. A. (1997). Re-visioning security, K. Booth, S. Smith (Ed.), *International relations theory today*. Cambridge: Polity Press.
- Tuğrul, B. (2020). Enerji güvenliği ve ulusal güvenlik ilişkisi. *TASAM*, 583-593.
- Tuğrul, B. (2023). Değişen dünya enerji dengeleri ve güvenliğe olası yansımaları. *TASAM*, 1-8.
- United States Environmental Protection Agency. (2023, 25 Mart). Climate change impacts on energy. 19.02.2023 tarihinde <https://www.epa.gov/climateimpacts/climate-change-impacts-energy> adresinden edinilmiştir.
- Yergin, D. (2006). Ensuring energy security. *Foreign Affairs*, 85(2), 69-82.
- Yiğittepe, L. (2020). *Uluslararası ilişkiler güvenlik: kavramsal analiz ve teorik yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Waever, O. (1995). Securitization and desecuritization. R. D.Lipschutz içinde, *On security*. New York: Columbia University Press.
- Wolfers, A. (1952). National security as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.

Extended Abstract

Security has been the most basic need of people and communities since the beginning of humanity. The states system emerged with the Treaty of Westphalia in 1648. Thus, ensuring security became the primary objective of nation-states. Throughout the historical process, no consensus has been reached on the concept in terms of definition. Security is generally defined as preventing threats to states, nations, and individuals while minimizing risks.

Studies on security within the discipline of International Relations have experienced change and transformation under the influence of developments such as world wars, the Cold War and its aftermath, and the age of globalization. New areas such as individual security, environmental security, economic security, health security, energy security, food security and information security have emerged. Thus, security has expanded and deepened in terms of scope and meaning. As a result of this process, the concept of energy security has gained existence in the literature.

The understanding of security remained under the influence of the realist paradigm throughout the Cold War. Therefore, security has become more state-centered and used synonymously with military strategies. Within the scope of changing dynamics, the state and power-centered approach of the realist paradigm has been criticized. Instead, human-centered and collaborative liberal arguments have emerged. However, although the dynamics have changed, realist paradigms still maintain their validity in today's multipolar system. Likewise, the fact that states are in competition within the scope of energy insecurity reflects the concept of realism's power struggle.

Globalization, technological advancement, and industrial growth have escalated global energy demand and dependence. The energy sector has a place in every aspect of our lives. Such intensive use of energy causes depletion of energy resources and increased dependence on foreign sources of energy. The energy sector directly affects the political, economic, military, social areas and development levels of countries. In this respect, ensuring energy security is a priority for states in order to have a say in international politics. In order to protect the national and international security, interests and economic development of a state, it is seen as a necessity to ensure the energy security of its country in a stable manner.

Dependence on fossil-based (non-renewable) energy resources, especially oil and natural gas resources, which are not available equally in all regions of the world and are at risk of depletion, disrupts energy security. The acquisition of oil and natural gas resources in strategic regions has perpetuated energy competition among nations. On the other hand, in the modern world of the 21st century, Energy security concerns extend to regions that possess abundant oil and natural gas resources, as they face economic and political vulnerabilities

Recent events such as the Covid-19 Crisis and the Russia-Ukraine War have again revealed the importance of energy (in)security. In the modern world of the 21st century, the international order has rapidly evolved into a multipolar system. In the modern world, the trilogy of energy, international political relations and security has become the new agenda map that determines the balance between global powers. Therefore, energy appears as a geopolitical and geostrategic concept.

In this study, firstly, the etymology of the concept of security was examined. The conceptual map of the study was created. Then, the change process and theoretical connection of security, which is a concept undergoing change/transformation in international relations, was emphasized. The inclusion of energy security in the system and its transformation into energy (in)security have been analyzed within the framework of current examples. The connection between energy security, national security and political relations is emphasized. When the components of the modern world are

examined according to the qualitative research data used, it would be more accurate to define the energy issue as (in)security rather than security.

The study stated that competition over energy, one of the most important (in)security issues of the 21st century, continues. In this regard, it is aimed to reveal that there is a rapid transition towards the unsafe energy period for both strategic regions with natural resources and countries that are dependent on foreign sources by importing energy resources. At the same time, it is underlined that there are shocks in the global energy equation and that although nation-states resort to diversification of resources, the dependence on unsafe energy resources maintains its status.